

MURIEL SPARK

De beste jaren van
juffrouw Brodie

Met een voorwoord van Jet Steinz

Voor de eigenzinnige Jean Brodie zijn haar jaren als schooljuffrouw op een meisjesschool in Edinburgh onmiskenbaar haar beste jaren. Ze is hartstochtelijk toegewijd aan haar onorthodoxe onderwijsmethoden en – het belangrijkste – aan ‘haar meisjes’. Juffrouw Brodie brengt haar uitverkoren leerlingen niet alleen traditionele schoolkennis bij, maar vooral wereldse zaken als liefde, kunst en politiek. Vastbesloten om onafhankelijkheid, gedrevenheid en ambitie in hen te verankeren, adviseert juffrouw Brodie de meisjes: ‘Zekerheid staat niet op de eerste plaats. Goedheid, Waarheid en Schoonheid staan voorop. Volg mij.’ En dat doen ze. Tot een van hen haar verraadt.

De beste jaren van juffrouw Brodie is een briljante humoristische roman met een van de onvergetelijkste personages in de wereldliteratuur.

‘Een stilistische duivelskunstenares met het talent om humoristisch te vertellen over zware thema’s.’

– Pieter Steinz in *NRC*

‘Sparks beste roman. Deze meedogenloze en destructieve schooljuffrouw is een van de giganten van de naoorlogse literatuur.’ – *The Independent*

‘Een waarlijk meesterwerk.’

– De 100 beste romans van de eeuw in *The Guardian*

Muriel Spark (1918-2006) groeide op in Schotland. Eind jaren zestig verhuisde ze naar Italië, waar ze bleef wonen tot haar dood. Spark schreef meer dan twintig romans, waarvan *De beste jaren van juffrouw Brodie* de bekendste is. De roman werd bewerkt voor het toneel en verfilmd.

9 789493 081284

www.uitgeverijjorlando.nl

MURIEL SPARK

De beste jaren van juffrouw Brodie

Met een inleiding door Jet Steinz

Vertaald door W.A.C. Whitlau

uitgeverij
ORLANDO

© 1961 Copyright Administration Ltd
Oorspronkelijke titel *The Prime of Miss Jean Brodie*
Vertaald uit het Engels door W.A.C. Whitlau,
gemoderniseerde vertaling © 2019 Uitgeverij Orlando bv,
Amsterdam
Omslagontwerp Mariska Cock
© Omslagbeeld *Portrait with Still Life*, George Telfer
Bear (1876-1973)
Zetwerk Pre Press Media Groep, Zeist
ISBN 978 94 93081 28 4
NUR 302

De uitgever heeft gepoogd alle rechthebbenden te benaderen.
Mocht u desondanks menen aanspraak te kunnen maken op
bepaalde rechten, dan verzoeken wij u contact op te nemen met
Uitgeverij Orlando.

www.uitgeverijorlando.nl

HOOFDSTUK I

Pratend met de meisjes van de Marcia Blaine School stonden de jongens aan de andere kant van hun fietsen, de handen aan het stuur, wat een verdedigingslinie schiep tussen de geslachten en de indruk wekte dat de jongens elk ogenblik zouden kunnen vertrekken.

De meisjes konden hun panamahoeden niet afzetten, want het was niet ver van het schoolhek en zonder hoed lopen was een overtreding. Bepaalde afwijkingen van de fatsoenlijke wijze van je hoed opzetten werden bij meisjes van de vierde en hogere klassen wel over het hoofd gezien, zolang niemand hem maar schuin droeg. Maar wel waren er geraffineerde varianten mogelijk op de algemene regel om de rand van achteren omhoog en van voren omlaag te buigen. De vijf meisjes, die met het oog op de jongens dicht tegen elkaar aan stonden, droegen ieder hun hoed zichtbaar anders.

De meisjes waren 'de Brodie-meisjes'. Daar gingen ze zelfs al voor door, vóór de directrice ze spottend zo ging noemen, toen ze op hun twaalfde overgingen van de lagere naar de middelbare klassen. Je herkende ze toen onmiddellijk als leerlingen van juffrouw Brodie, met hun uitgebreide kennis van een aantal onderwerpen die vol-

gens de directrice niets met de gangbare leerstof te maken hadden en die voor de school als zodanig overbodig waren. Het bleek dat ze van Buchman hadden gehoord en van Mussolini, van de schilders van de Italiaanse renaissance, van de voordelen voor de huid van reinigingscrème en toverhazelaar boven gewoon water en zeep, en dat ze het woord ‘menarche’ kenden; de inrichting van het Londense huis van de schrijver van *Winnie the Pooh* was hun beschreven, alsmede het liefdesleven van Charlotte Brontë en van juffrouw Brodie zelf. Ze wisten van het bestaan van Einstein en van de argumenten van mensen die niet in de Bijbel geloofden. Ze waren op de hoogte van de eerste beginselen van de astrologie, maar niet van het jaartal van de Slag bij Flodden of van de hoofdstad van Finland. Alle Brodie-meisjes, op één na, rekenden, net als juffrouw Brodie, op hun vingers en kwamen daar wel min of meer mee uit. Tegen de tijd dat ze zestien waren en in de vierde klas waren beland, en na schooltijd voor het hek rondhingen en zich hadden aangepast aan het gangbare regime, waren het onmiskenbare Brodie-meisjes gebléven en hadden ze naam gemaakt op school, wat wil zeggen dat ze met enige argwaan werden bejegend en met niet veel sympathie. Ze kenden geen teamgeest en hadden, afgezien van hun blijvende omgang met Jean Brodie, weinig met elkaar gemeen. Juffrouw Brodie gaf nog altijd les in de lagere klassen. Tegen haar heerste bepaald gróte argwaan.

De Marcia Blaine School voor Meisjes was een dagschool, die in het midden van de negentiende eeuw mede was opgericht door de rijke weduwe van een Edinburgse

boekbinder. Vóór haar overlijden was ze een bewonderaarster van Garibaldi geweest. Haar ietwat manlijk aandoend portret hing in de grote hal en werd elke stichtersdag geëerd met een bos lang meegaande bloemen, zoals chrysanten of dahlia's. De bloemen werden in een vaas onder het portret gezet, op een lessenaar waar bovendien een open bijbel op lag, met in rood onderstreept de woorden: 'Een sterke vrouw, wie zal haar vinden? Zij is meer waard dan edelstenen.'

De kinderen die onder de boom stonden, schouder aan schouder, dicht tegen elkaar aan met het oog op de jongens, hadden allemaal iets waar ze beroemd om waren. Nu, op haar zestiende, was Monica Douglas klassenvertegenwoordiger en vooral beroemd om haar rekenen, wat ze uit het hoofd kon, en om haar kwade buien die, wanneer ze erg genoeg waren, haar ertoe brachten links en rechts klappen uit te delen. Ze had een erg rode neus, de hele winter en zomer door, lange donkere vlechten, en dikke palen van benen. Sinds ze zestien was geworden droeg Monica haar strooien hoed wat hoger op het hoofd dan normaal, alsof hij te klein was en alsof ze wist dat ze er hoe dan ook bespottelijk uitzag.

Rose Stanley was beroemd om haar seks. Haar hoed stond heel onopvallend op haar blonde haar, maar de bol deukte ze aan elke kant een beetje in.

Eunice Gardiner, kleintjes, keurig en beroemd om haar dartele gymnastische toeren en haar schitterende zwemkunst, droeg de rand van haar hoed van voren omhoog en van achteren omlaag.

Sandy Stranger had de rand van haar hoed helemaal

opgeslagen en zette hem zo ver achter op haar hoofd als maar mogelijk was; om die reden had ze er een stukje elastiek aan vastgemaakt, dat ze onder de kin droeg. Soms kauwde Sandy op het elastiek en wanneer het was opgekauwd, naaide ze er een nieuw stuk aan. Ze was beroemd om haar kleine, bijna niet bestaande ogen en om haar klinkers, die al lang geleden, nog in de lagere klassen, juffrouw Brodie in verrukking hadden gebracht. ‘Kom, zeg nog eens wat voor ons op; het is een vermoeiende dag geweest.’

*Opstaand van haar weefgetouw
wist ze na drie stappen gauw,
dat de lelie bloeien zou;
zag ze de helm en zag ze 't blauw,
zag ze neer op Camelot.*

‘Daar word je gelukkig van,’ zei juffrouw Brodie dan meestal, met een handbeweging van haar borst naar de klas van meisjes van tien, die luisterden naar de bel die hen zou bevrijden. ‘Als er geen visie is,’ had juffrouw Brodie hun verzekerd, ‘dan komen de mensen om. Eunice, kom hier en maak een salto, dan krijgen we ter ontspanning iets humoristisch.’ Maar op dat ogenblik waren de jongens met hun fietsen Jenny Gray opgewekt aan het plagen met de manier van praten die ze bij declamatie had geleerd. Ze werd toneelspeelster. Ze was Sandy’s beste vriendin. Haar hoed droeg ze met de rand van voren helemaal naar beneden; ze was het knapste en sierlijkste meisje van het stelletje en daarin school háár roem. ‘Doe

niet zo onbeschoft, Andrew,' zei ze met haar hooghartige stemmetje. Van de vijf jongens heetten er drie Andrew en alle drie de Andrews begonnen haar na te praten: 'Doe niet zo onbeschoft, Andrew,' terwijl de meisjes lachten onder hun dansende hoeden.

En daar kwam Mary Macgregor, de laatste van het stel, die beroemd was omdat ze een zwijgend brok vlees was, een nul, die zich door iedereen de schuld liet geven. Naast haar liep Joyce Emily Hammond, het heel rijke meisje, hun delinquent, die net ten einde raad naar Blaine was gestuurd omdat geen enkele andere school of gouvernante raad met haar wist. Ze had nog altijd het groene uniform aan van haar vorige school. De anderen droegen donkerpaars. Het ergste wat ze tot dusver had gedaan was zo nu en dan propjes gooien naar de zangleraar. Ze stond erop dat ze met allebei haar namen, Joyce Emily, werd aangesproken. Deze Joyce Emily deed erg haar best om in het beroemde groepje te worden opgenomen en meende dat de twee namen haar bijzonder konden maken, maar daar was geen kans op en ze kon niet inzien waarom niet.

Joyce Emily zei: 'Daar komt een juffrouw aan,' en wees met haar hoofd naar het hek. Twee van de Andrews reden hun fietsen van het trottoir af en vertrokken. De andere drie jongens bleven uitdagend staan, maar keken de andere kant op, alsof ze waren afgestapt om de wolken boven de Pentlandheuvelds te bewonderen. De meisjes deden of ze in druk gesprek waren verwickeld. 'Goeiemiddag,' zei juffrouw Brodie toen ze in de buurt was. 'Ik heb jullie al een paar dagen niet gezien. Ik geloof dat we deze jongelui met hun fietsen niet langer hoeven op te houden. Dag,

jongens!’ Het beroemde groepje ging met haar mee en Joyce, de nieuwe delinquent, volgde. ‘Ik geloof dat ik met dit nieuwe meisje nog geen kennis heb gemaakt,’ zei juffrouw Brodie, terwijl ze Joyce scherp opnam. Toen ze aan elkaar waren voorgesteld, zei ze: ‘Nu, dag meisje, wij moeten die kant op.’

Sandy keek om, terwijl Joyce Emily de tegenovergestelde kant op ging, eerst gewoon lopend, toen huppelend, een en al been en voor haar leeftijd nogal ongecontroleerd. En daarmee waren de Brodie-meisjes weer onder ons, in hun geheimzinnige leventje, net als zes jaar geleden toen ze nog klein waren.

‘Ik zal oude hoofden zetten op jullie jonge schouders,’ had juffrouw Brodie hun toen verteld, ‘en al mijn pupillen zijn de crème de la crème.’

Sandy keek met haar kraalooogjes naar Monica’s erg rode neus en herinnerde zich dit gezegde, terwijl ze de andere kinderen in het kielzog van juffrouw Brodie volgde.

‘Ik zou het prettig vinden als jullie morgenavond bij me kwamen eten,’ zei juffrouw Brodie. ‘Zorg dat je vrij bent.’

‘De toneelvereniging...’ mompelde Jenny.

‘Laat je maar verontschuldigen,’ zei juffrouw Brodie. ‘Ik moet me met jullie beraden over een nieuw complot, waarmee ze me willen dwingen ontslag te nemen. Het is overbodig te zeggen dat ik geen ontslag zál nemen.’ Ze praatte heel kalm, zoals altijd, ondanks haar krachtige taal.

Juffrouw Brodie besprak haar persoonlijke dingen

nooit met de andere leerkrachten, maar alleen met die vroegere leerlingen, die ze in vertrouwen nam. Er waren al meer complotten gesmeed om haar van Blaine weg te werken, die vrijdeld waren.

‘Ze vonden weer dat ik moest solliciteren naar een baan bij een van de vooruitstrevende scholen, waar mijn methoden meer met het systeem in overeenstemming zouden zijn dan op Blaine. Maar ik bedank voor een plaats op een gekkenschool. Ik blijf in deze onderwijsfabriek. Het deeg werkt niet zonder gist. Geef mij een meisje op een leeftijd waarop ze nog gevormd kan worden en ze is de mijne voor het leven.’ De Brodie-meisjes glimlachten ten teken van allerlei soorten begrip.

Juffrouw Brodie dwong haar bruine ogen tot vonken, als een veelbetekenende begeleiding bij haar rustige stem. Ze zag eruit als een machtige vrouw, met haar donkere Romeinse profiel tegen de zon. De Brodie-meisjes twijfelden er geen ogenblik aan of ze zou zegevieren. Julius Caesar kon nog eerder bij zo’n gekkenschool solliciteren dan juffrouw Brodie. Ze zou zich er nimmer bij neerleggen. Wanneer de directie zich van haar wilde ontdoen, moest ze haar vermoorden.

‘Wie zijn het dit keer?’ vroeg Rose, die beroemd was om haar seks.

‘Morgen zullen we de mensen bespreken die zich tegen me hebben gekeerd,’ zei juffrouw Brodie. ‘Maar wees ervan verzekerd dat ze niet zullen slagen.’

‘Nee,’ zei iedereen, ‘natuurlijk lukt het ze niet.’

‘Niet zolang ik nog in de beste jaren van mijn leven ben,’ zei ze. ‘Deze jaren zijn nog altijd de beste jaren van

mijn leven. Het is belangrijk dat je weet wat de beste jaren van je leven zijn, onthou dat steeds. Hier is mijn tram. Een plaats zal ik wel niet krijgen. Dit is 1936. De tijd van hoffelijkheid is voorbij.'

Zes jaar eerder was juffrouw Brodie haar nieuwe klas voorgegaan in de tuin voor een geschiedenisles onder de grote olm. Op weg door de gangen van het schoolgebouw kwamen ze langs de kamer van de directrice. De deur stond wijd open, de kamer was leeg.

'Meisjes,' zei juffrouw Brodie, 'neem dit eens even in je op.' Ze drongen rond de open deur terwijl ze naar een groot affiche wees, dat met punaises aan de muur van de kamer was opgehangen. Er stond een groot mannengezicht op. Daaronder stonden de woorden 'Veiligheid voor alles'.

'Dit is Stanley Baldwin, die bij de laatste verkiezingen eerste minister is geworden en er gauw weer uitlag,' zei juffrouw Brodie. 'Juffrouw Mackay laat hem aan de muur hangen, omdat ze gelooft in de slagzin "Veiligheid voor alles". Maar veiligheid komt helemaal niet voor alles. Het Goede, de Waarheid en Schoonheid komen voor alles. Volg me.'

Dit was voor de meisjes de eerste aanduiding van een verschil van mening tussen juffrouw Brodie en de rest van de leerkrachten. Voor sommigen van hen was het trouwens de eerste keer dat het tot ze doordrong dat de grote mensen die het volwassen gezag uitmaakten, met elkaar van mening kónden verschillen. Ze registreerden dit en met het plezierige gevoel lucht van een relletje te hebben gekregen zonder erdoor in gevaar te worden gebracht,

volgden ze de gevaarlijke juffrouw Brodie naar de veilige schaduw van de olm.

In die zonnige herfst, wanneer het weer het toestond, hadden de kleine meisjes vaak les op de drie banken die rond de olm waren gezet.

‘Hou je boeken omhoog,’ zei juffrouw Brodie die herfst nogal eens, ‘hou ze rechtop in je handen, met het oog op indringers. Wanneer er indringers komen dan zijn we bezig met geschiedenis... met literatuur... met Engelse grammatica.’ De kleine meisjes hielden hun boeken omhoog, maar hun ogen waren gericht op juffrouw Brodie.

‘Intussen vertel ik jullie iets over mijn laatste zomervakantie in Egypte... vertel ik jullie over de verzorging van de huid en van de handen... over de Fransman die ik tegenkwam in de trein naar Biarritz... en ik moet jullie iets vertellen over de Italiaanse schilderijen die ik heb gezien. Wie is de grootste Italiaanse schilder?’

‘Leonardo da Vinci, juffrouw Brodie.’

‘Nee, dat is niet goed. Het antwoord is Giotto, dat is mijn lievelingsschilder.’

Op sommige dagen had Sandy het idee dat juffrouw Brodies borst plat was, helemaal zonder bobbel, net zo recht als haar rug. Op andere dagen zag het er echt uit als borsten, groot en opvallend, iets voor Sandy om door haar kraaloojes naar te zitten kijken, terwijl juffrouw Brodie op een dag van binnenlessen kaarsrecht, het bruine hoofd geheven, net als Jeanne d’Arc, onder het praten uit het raam stond te kijken.

‘Ik heb jullie al vaak verteld, en de afgelopen vakanties

hebben me daarin gesterkt, dat de beste jaren van mijn leven nu echt zijn begonnen. De beste jaren van je leven zijn ongrijpbaar. Wanneer jullie, meisjes, groot geworden zijn, dan moet je op je hoede zijn dat je ze herkent, in welke periode van je leven ze ook mogen vallen. En dan moet je ze ten volle benutten. Mary, wat heb je onder je bank, waar kijk je naar?' Mary bleef zitten als een vleesklomp, te stom om iets te verzinnen. Ze was te stom om ooit te kunnen liegen; ze wist niet hoe ze zich moest verbergen.

'Een strip, juffrouw Brodie,' zei ze.

'Je bedoelt een metalen strip?'

Iedereen giechelde.

'Een stripverhaal,' zei Mary.

'Een stripverhaal, werkelijk. Hoe oud ben je?'

'Tien, juffrouw.'

'Op je tiende ben je te oud voor stripverhalen. Geef hier.'

Juffrouw Brodie keek naar de gekleurde plaatjes. '*Tijger Tim*, werkelijk,' zei ze, en gooide het in de prullenmand. En ziende dat alle ogen erop waren gericht, haalde ze het er weer uit, verscheurde het onherstelbaar en gooide het weer terug.

'Luister naar me, kinderen. De beste jaren van je leven, dat is de tijd waarvoor je bent geboren. En nu mijn beste jaren zijn begonnen – Sandy, je let niet op. Waar had ik het over?'

'Over uw beste jaren, juffrouw Brodie.'

'Wanneer er iemand aankomt,' zei juffrouw Brodie, in de loop van de volgende les, 'denk er dan aan dat we bezig

zijn met Engelse grammatica. Intussen zal ik jullie iets over mijn leven vertellen, toen ik jonger was dan nu, hoewel zes jaar ouder dan de man zelf.'

Ze leunde tegen de olm. Het was een van de laatste herfstdagen en de blaadjes vielen in kleine vlagen. Ze vielen op de kinderen, die dankbaar waren voor het voorwendsel om zich in allerlei bochten te wringen en voor de toelaatbare bewegingen bij het wegslaan van de bladeren uit hun haren en rokken.

'Jaargetij van misten en van rijpe vruchten. Aan het begin van de oorlog was ik verloofd met een jongeman, maar hij is in Vlaanderen omgekomen,' zei juffrouw Brodie. 'Denk je erover, Sandy, om de was te gaan doen?'

'Nee, juffrouw Brodie.'

'Omdat je je mouwen hebt opgestroopt. Ik ga niet om met kinderen die de mouwen van hun bloesje opstropen, wat voor weer het ook mag zijn. Sla ze onmiddellijk terug, we zijn beschaafde mensen. Hij sneuvelde een week voor de Wapenstilstand werd gesloten. Hij is gevallen als een herfstblad, al was hij pas tweeëntwintig jaar. Wanneer we naar binnen gaan, zullen we op de kaart van Vlaanderen kijken naar de plaats waar mijn minnaar zijn rustplaats vond nog vóór jullie waren geboren. Hij was arm. Hij kwam uit Ayrshire, van het platteland, maar hij was een ijverig en begaafd student. Toen hij me ten huwelijk vroeg, zei hij: "We zullen water moeten drinken en langzaam moeten lopen." Dat was Hughs boerse wijze om duidelijk te maken dat we een teruggetrokken leventje zouden leiden. We zullen water drinken en langzaam lopen. Wat betekent die uitdrukking, Rose?'

‘Dat u teruggetrokken zou gaan leven, juffrouw Brodie,’ zei Rose Stanley, die zes jaar later een grote faam op het gebied van seks zou verwerven.

De geschiedenis van juffrouw Brodies gevelde verloofde was al flink gevorderd toen de directrice, juffrouw Mackay, over het grasveld dichterbij kwam. De tranen druppelden al uit Sandy’s kleine varkensoogjes en Sandy’s tranen begonnen al hun invloed op haar vriendinnetje Jenny te krijgen, later op school zo beroemd om haar schoonheid, die snikte en in de zak van haar broekje naar haar zakdoek viste. ‘Hugh werd gedood,’ zei juffrouw Brodie, ‘een week voor de Wapenstilstand. Daarna was er een algemene verkiezing en zeiden de mensen: “Aan de galg met de keizer.” Hugh was een lelie des velds, liggend in zijn graf.’ Rose Stanley was nu ook gaan huilen. Sandy liet haar natte ogen zijwaarts dwalen om de aantocht te bespieden van juffrouw Mackay – hoofd en schouders vooruit – over het grasveld.

‘Ik kom eens even naar jullie kijken, maar ik moet zo weer weg,’ zei ze. ‘Waarom huilen jullie, kindertjes?’

‘Ze zijn onder de indruk van een verhaal dat ik ze heb verteld. We zijn met geschiedenisles bezig,’ zei juffrouw Brodie, en ving onder het spreken behendig een vallend blaadje in haar hand.

‘Huilen om een verhaaltje als je tien bent!’ zei juffrouw Mackay tegen de meisjes, die wanordelijk van de banken waren opgestaan, nog helemaal verbijsterd over Hugh de Krijger.

‘Ik ben alleen maar even naar jullie komen kijken en ik moet meteen weer weg. Nu, meisjes, het nieuwe jaar is

begonnen. Ik hoop dat jullie allemaal een prettige zomervakantie hebben gehad en ik zie verlangend uit naar jullie mooie opstellen over hoe je ze hebt doorgebracht. Maar op je tiende moet je niet meer huilen bij geschiedenis. Nee maar!

‘Jullie hebben er goed aan gedaan,’ zei juffrouw Brodie tegen de klas toen juffrouw Mackay was verdwenen, ‘om de vraag die jullie werd gesteld niet te beantwoorden. Wanneer je in moeilijkheden bent, doe je er altijd goed aan geen woord te zeggen, wit noch zwart. Spreken is zilver, maar zwijgen is goud. Mary, luister je? Wat heb ik gezegd?’

Mary Macgregor, het brokje vlees met niets anders dan twee ogen, een neus en een mond als een sneeuwpop, die later beroemd zou worden omdat ze zo dom was en altijd de schuld kreeg en die op haar drieëntwintigste het leven liet bij een hotelbrand, riskeerde: ‘Goud.’

‘En wat zei ik dat goud was?’

Mary keek om zich heen en naar boven. Sandy fluisterde: ‘De vallende blaadjes.’

‘De vallende blaadjes,’ zei Mary.

‘Het is duidelijk,’ zei juffrouw Brodie, ‘dat je niet geluisterd hebt. Wanneer jullie kindertjes maar eens naar me wilden luisteren, zou ik de crème de la crème van je maken.’